

CETRA 2007
19th Summer Research Seminar
Leuven, 2007. augusztus 20-31.

Claus Michael Hutterer

Idén immár tizenkilencedik alkalommal rendezték meg a CETRA (Centre for Translation Studies) nyári egyetemet fiatal fordítástudományi kutatók és PhD-hallgatók számára. A nyári egyetemet a leuveni Katolikus Egyetem professzora, José Lambert indította 1989-ben. A színhely sokáig Leuven volt, majd az olaszországi Misano lett, majd 2007-ben újra a leuveni Katolikus Egyetem adott helyet a kéthetes tréningnek. A program előadásokból, szemináriumokból, a szakma tekintélyes képviselői által tartott tutoriális foglalkozásokból, valamint a PhD-hallgatók kutatási projektjeinek bemutatásából állt. A nyári egyetem fő célja, hogy a számos országból érkező résztvevők produktív eszmecseréje és tudományos eredményeik publikálása révén magas szinten elősegítsék a fordítástudományi kutatások fejlődését. A rendezvény nagy előnye – a szakmai hálózatok és kapcsolatok megteremtése, kibővítése mellett – az egyes tudósgenerációk közötti párbeszéd, amely a szinergia-hatásnak köszönhetően fokozza a hatékonyságot. Miközben ugyanis a fiatal PhD-hallgatók a neves tudósok szakmai tapasztalataiból profitálhatnak, a „szakma nagyjait” is megihlelhetik a fiatalok új ötletei, hiszen a tudás leginkább akkor gyarapszik, ha megosztják másokkal.

Különösen kedvező tényező, hogy a kilenc egyetemre kiterjedő, ún. *Translation Studies Multi-European Doctoral Programme (TRANSPHD)* nagyrészt fedezi a hallgatók és tanárok nyári egyetemen való részvételének költségeit. Enélkül sokan nem tudtunk volna részt venni. Az Erasmus hálózatnak a tagjai, ábécérendben a következő felsőoktatási intézmények: Bogaziçi Egyetem (Isztambul, Törökország), Comenius Egyetem (Pozsony, Szlovákia), Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest, Magyarország), Istituto San Pellegrino – Scuola Superiore per Mediatori Linguistici (Misano Adriatico, Olaszország), Jagelló Egyetem (Krakkó, Lengyelország), Károly Egyetem (Prága, Csehország), Katolikus Egyetem (Leuven, Belgium), Lett Egyetem (Riga, Lettország) és Ljubljana Egyetem (Ljubljana, Szlovénia). Ezen kívül idén is érkeztek diákok számos más országból, mint pl. Finnország, Norvégia, Egyesült Államok, Tajvan, Kamerun és Dél-Afrika.

A CETRA koordinátora Reine Meylaerts professzor asszony volt, aki komparatistikával, valamint a multikulturális társadalmak interkulturális kapcsolataival, azok elméletével, módszertanával és történetével foglalkozik. Órá háruult a szervezéssel járó munka, melyet nagy sikerrel oldott meg.

Minden évben kineveznek egy CETRA-professzort, a szakma legkiválóbb képviselői közül. A vendégprofesszorok listája 1989-től és 2007 között: 1989: Gideon Toury (Tel Aviv), 1990: Hans J. Vermeer (Heidelberg), 1991:

Susan Bassnett (Warwick), 1992: Albrecht Neubert (Lipcse), 1993: Daniel Gile (Parizs), 1994: Mary Snell-Hornby (Bécs), 1995: André Lefevere (Austin, Texas), 1996: Anthony Pym (Tarragona), 1997: Yves Gambier (Turku), 1998: Lawrence Venuti (Temple, Philadelphia), 1999: Andrew Chesterman (Helsinki), 2000: Christiane Nord (Magdeburg), 2001: Mona Baker (Manchester), 2002: Maria Tymoczko (Amherst, Massachusetts), 2003: Ian Mason (Edinburgh), 2004: Michael Cronin (Dublin), 2005: Daniel Simeoni (York), 2006: Harish Trivedi (Delhi).

Idén Miriam Shlesinger professzor asszony (Bar-Ilan Egyetem) töltötte be ezt a szerepet, akit egyébként néhány nappal később a *European Society of Translation Studies (EST)* Ljubljánában tartott V. kongresszusán (2007. szeptember 3–5), köszöntöttek 60. születésnapja alkalmából. Miriam Shlesinger 1968-ban szerzett BA fokozatot nyelvészetből és zeneelméletből a Hebrew Universityn, 1978-ban szerzett posztgraduális fokozatot fordítástudományból a Bar-Ilan Egyetemen, majd 1990-ben szerzett MA fokozatot költészet- és irodalomtudományból a Tel-avivi Egyetemen. A 2000-ben megjelent PhD-disszertációjának témája a munkamemória és a figyelemmegosztás a szinkrontolmácsolásban (*Strategic allocation of working memory and other attentional resources in simultaneous interpreting*).

Fő kutatási területe a bírósági tolmácsolás, a korpusz-alapú fordítástudomány, a kognitív folyamatok szinkrontolmácsolás közben, a fordítás és tolmácsolás oktatásának módszertana, a kezdő és profi tolmács think-aloud protokolljainak összevetése valamint a nyelvek közötti interferencia. Nemcsak számos tudományos publikáció szerzője, hanem rendkívül tevékeny fordító és tolmács is. Több mint 30 színdarabot fordított héberről angolra, tolmácsolts számtalan konferencián, valamint háborús bűnösök bírósági tárgyalásán.

Shlesinger professzor a 2007-es leuveni nyári egyetem főelőadójaként hat előadást tartott. Kutatás-módszertani szempontból különösen hasznos volt előadása a tolmácsolás kutatásában szerepet játszó változók elkülönítéséről, elkülöníthetőségéről (*Teasing apart the variables: on the methodological hurdles of interpreting research*). A változókat gondosan kidolgozott, sok kategóriából álló rendszerbe foglalta, ami elsősorban azért fontos, mivel Gideon Touryt idézve, a tolmács teljesítményét befolyásoló változók száma szinte végtelen, és ez megnehezíti az empirikus kutatást ezen a területen.

A legalapvetőbb megkülönböztetés a függő, valamint független változók különválasztása. Az utóbbi csoportot azok a változók alkotják, amelyeket a kutató szab meg: pl. egy adott kísérleti személyekből álló csoport összetétele. Függő változók pl. a következők: a beszédtempó változása, a kísérleti alanyok életkora és tapasztalata, a nyelv horizontális rétegződésének különböző fokú ismerete, bizonyos körülmények, pl. hogy látja-e a tolmács az előadót vagy nem, van-e írott szövege vagy nincs, szükség van-e relé-tolmácsra vagy nem, vannak-e a tolmácsnak a tolmácsolás mellett egyéb feladatai, vagy nincsenek.

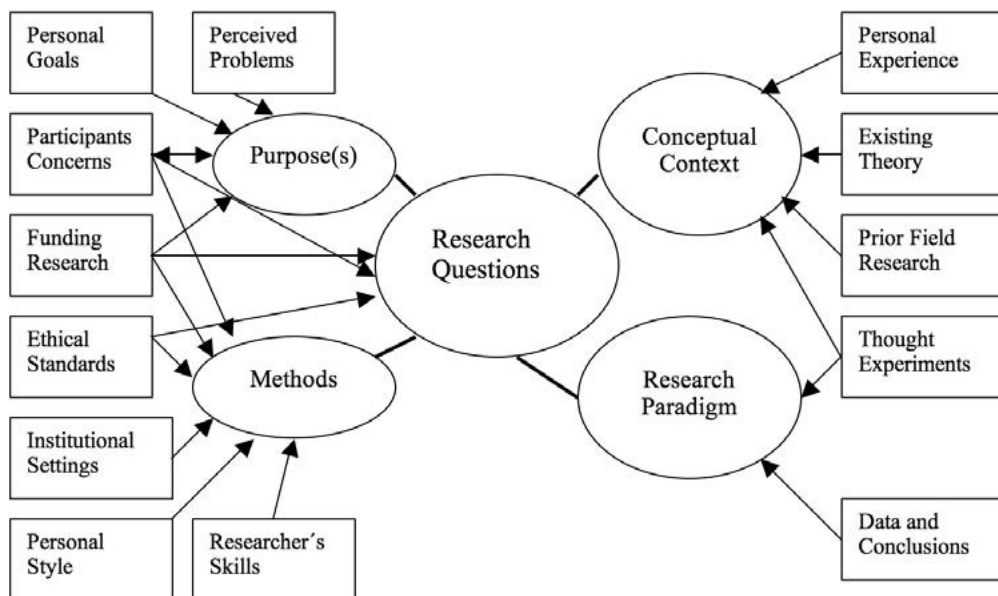
Hangsúlyozta, hogy még ennél is precízebb kategóriákra van szükség. Amennyiben szövegfüggő kutatásról (text-related studies) van szó, nélkülözhetetlen olyan változók vizsgálata, mint pl. a szövegfajta, a metaforák jelenléte és használata, a szintaktikai összetettség, a nyelvpár és a regiszter. Az egyes

tolmácsokra összpontosító kutatásokban (individual interpreter-related studies) a tolmácsolás nyelvpárok közötti iránya, valamint a tolmács tapasztalata, kora, neme, az adott témában való jártassága, érzelmi és ideológiai érintettsége, fizikai állapota stb. érdemel különös figyelmet. A kognitív kutatások (cognitively oriented studies) olyan tényezőkre térnek ki, mint pl. a propozíciók pontossága, a FNy-i interferenciák, az eltolódások (shifts), a memória mértéke, az önkorrektciók, a fiziológiai reakciók (szívritmus, vérnyomás), a hallgatás és a beszédprodukciónak közötti időtartam (ear voice span EVS), valamint a gyakorlásnak köszönhető teljesítmény-növekedés. Az interakcióra összpontosító kutatások (interactionality oriented studies) többek között a kódváltást, az explicitációk számát és az adott szituációhoz illő regiszter használatát tartják szem előtt. Végül kitért az adatokkal kapcsolatos problémákra is, mint pl. az adatok hozzáférhetősége, elemezhetősége (kimutathatósága, számszerűsíthetősége, manipulálhatósága), átirthatósága és validitása, valamint a kísérleti alanyokból álló csoportok heterogenitása.

Két további előadásában Miriam Shlesinger egyrészt a korpusz alapú tanulmányokból levonható következtetésekről beszélt, másrészt a „minőség rejtélyéről”, azaz a fordítás minőségének értékelési nehézségeiről. Beszélt a korpuszokban megfigyelhető általános tendenciákról, mint például a párhuzamos korpuszok esetében az ismétlések mellőzése a fordításban, vagy összehasonlítható korpuszoknál bizonyos nyelvi jelenségek átlagon aluli vagy ellenkezőleg, átlagon felüli használata a nem fordított szövegekhez képest. Ezen kívül bemutatta saját type-token elemzéseinek eredményeit. A minőség értékelésével kapcsolatosan emlékeztetett arra, hogy bármennyire is jó lenne Chesterman azon felvetése, hogy az orvosok Hippokratészi esküjének példájára létre kellene hozni egy Szent Jeromos-i esküt fordítók és tolmácsok részére, nem nagyon kivitelezhető ez az ötlet, hiszen a fordítás egyszerre eredmény, folyamat, szolgáltatás, valamint a FNy-i szöveg kiegészítése. Ez nagyon megnehezíti a minőség értékelését, a követendő normák meghatározását, főként abban az esetben, ha ennek objektív és következetes szempontok szerint kellene történnie. Shlesinger professzor asszony előadásának mellékleteként bemutatott egy érdekes kérdőívet, amelynek segítségével az Egyesült Államokban értékelik az egészségügyben dolgozó közösségi tolmácsok teljesítményét. Itt többek között számkra kissé szokatlan kérdések is szerepeltek: viselt-e a tolmács névkártyát, bemutatkozott-e, elmagyarázta-e a szerepét, pontosan érkezett-e a helyszínre, érezte-e a páciens, hogy a tolmács betoldott vagy kihagyott valamit, használt-e a tolmács indokolatlanul egyes szám első személyt stb.

A *Research on interpreting: what and how?* című előadásában Franz Pöchhacker egy elmetérkép-jellegű komplex ábrát mutatott be, amelynek közép-pontjában a fő kutatási kérdések álltak: mi a kutatás célja, melyek az alkalmazott módszerek, milyen fogalmi keretben dolgozik a kutató, milyen kutatási paradigmát alkalmaz? Ezeket a fő szempontokat számos további tényező befolyásolja. Így pl. az adott célkitűzések teljesítése, a választott módszerek alkalmazása valamint a kutatási kérdések megválaszolása nem kis mértékben függ a rendelkezésre álló anyagi forrásoktól. A célkitűzéseket az észlelt problémák, a

kutató személyes céljai és a kísérletben részt vevő személyek aggályai is meghatározzák, miközben az alkalmazott módszerek kiválasztását a kutató képességei, stílusa valamint az adott kutatóintézet profilja is befolyásolja.

Franz Pöhhacker (2007) *Research on interpreting: What and how?*

Daniel Gile *The Dynamics of Research on Interpreting* című előadása heves szakmai vitát váltott ki. Többek között ismét megkérdőjelezte a Danica Seleskovitch közismert „*theorie du sens*” elméletének empirikus megalapozottságát. Gile a fordítástudomány kutatóit két részre osztotta, az ún. LAP (Liberal Arts Paradigm) és az ESP (Empirical Science Paradigm) szerint kutatók csoportjába. A LAP-módszer szerint a kutatók számára az elméletalkotás megelőzi az adatgyűjtést. Véleménye szerint ez sziszifuszi és felesleges munka. Az ESP-módszer szerint kutatók számára ellenben az adatgyűjtés az alapja az elméletnek. Egyes kollégákat mindjárt helyben be is sorolt az általa alkotott rendszerbe, akik empirikus kutatásaikra hivatkozva erőteljesen védekeztek. A fiatal kutatókat a “We haven’t achieved anything spectacular yet” jelszóval az ESP-módszer alkalmazására buzdította. Önmagát is ehhez a típushoz sorolta, egyúttal azt is állítva, hogy a két megközelítés nem összeegyeztethető egymással, amit saját életútjával – matematikusból lett bölcsező – megcáfolni látszik.

Érdekes előadást tartott még Christina Schäffner a fordítási normákról, Yves Gambier a fordítási stratégiákról és a feliratozásról, José Lambert a fordítási jelenségek megközelítéséről, Anthony Pym a fordítási univerzálékról, valamint Erik Hertog a közösségi tolmácsolás (*community interpreting*) kutatásának módszertanáról. A rendezvény utolsó három napján került sor a PhD-hallgatók

előadásaira, melyek a fordítástudományi témák szinte teljes spektrumát lefedték. A PhD-hallgatók munkáját a szakma nagyjai tutoriális foglalkozásokkal és egyéni konzultációkkal segítették. Jómagam ezúton is szeretnék köszönetet mondani Yves Gambiernek, Zuzanna Jettmarovának valamint Anthony Pymnek értékes tanácsaikért.

Mi, PhD-hallgatók nagyon jó ellátásban részesültünk, Leuven csodálatos és tiszta flamand kisváros, gyönyörű történelmi belvárosában számtalan vendéglővel és kávézóval. Mindent összevetve szakmailag értékes és színvonalas, élményekben gazdag továbbképzésben vehettünk részt.